

การแก้ปัญหาทางจริยธรรมในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม Ethical Problems Solving during Person Society and Social

พระครูสิริกาญจนานิกิริรักษ์,ดร.

เจ้าคณะอำเภออำเภอบ่อพลอย เจ้าอาวาสวัดทุ่งมะสัง

วัดทุ่งมะสัง

E-mail : Sirikanchanapirak@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 7 มีนาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 16 พฤษภาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 15 มิถุนายน 2563

บทคัดย่อ

ปัญหาไม่ว่าเพื่อแก้ แต่ต้องร่วมมือกัน การแก้ปัญหาทางจริยธรรมในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม เพราะมนุษย์ทุกเชื้อชาติทุกภาษาบนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ชาวเมือง ชาวป่า หรือชาวเขา ถือเป็นมนุษย์ประเภทหนึ่งที่ต้องอาศัยวัตถุที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่เสมอกัน คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เราจึงต้องเข้าใจความต้องการของทั้งบุคคลในสังคมและของสังคม แล้วมาร่วมแก้ปัญหาจริยธรรมนั้น โดยให้สอดคล้องกับความต้องการอย่างถูกต้อง ก็จะเกิดจริยธรรมขึ้นมา ปัจจุบันนี้สังเกตได้ในแง่หนึ่งว่าสังคมนี้ก็คือ บุคคลในสังคมนี้ก็คือ ถ้าไม่รู้จักความต้องการของตนอย่างถูกต้อง และปฏิบัติผิดในการสนองความต้องการนั้น จึงเกิดปัญหาในทางจริยธรรมขึ้นมา เราจะต้องหาทางให้เขาสนองความต้องการอย่างถูกต้อง เพื่อให้เข้าใจเรื่องความต้องการของสังคม ลักษณะหน้าตาของสังคมรวมไปถึงปัญหาต่าง ๆ ซึ่งคลุมอยู่ในนั้น จากนั้นเราก็จะสามารถก้าวขึ้นไปสู่การพิจารณาเรื่องวิธีแก้ปัญหาจริยธรรมว่า ทำอย่างไรจะให้บุคคลมีคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในจิตใจในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมได้ (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, 2554:1)

คำสำคัญ: การแก้ปัญหา, จริยธรรม, บุคคล ชุมชน สังคม.

Abstract

Problem for solving must be cooperate, so that, Ethical Problems Solving during Person Society and Social, because human society on this world all together with for people townsman forester or tribe. They were human classes too who must dwell things for equal the way of life that mean factor iv as follow food clothes residence and medicine. We should make sense for person society and social, then cooperate to each other to solve problems according to their wanted then ethical will be occur. Newsday we can consider

society person if they don't know right wanted and observe that will have some problem. We should know the right way and their wanted for social too. There were social faces which cover problems and then when consider to solving ethics problem and how to take moral and ethics to merge in mental for person society and social too.

Keywords: Problems Solving, Ethical, Person Society and Social.

บทนำ

การดำเนินชีวิตในกิจหน้าที่ใด ๆ ก็ตาม ย่อมมีช่องว่างและโอกาสต่าง ๆ เกิดขึ้นเสมอ เป็นช่องว่างให้มนุษย์เรานั้นได้ช่องทางที่จะแสดงพฤติกรรมใด ๆ ออกมาที่เราเรียกว่ามีจริยธรรมบ้าง มีจรรยาบรรณบ้าง ซึ่งคู่กับอาชีพต่างๆ เป็นจรรยาบรรณวิชาชีพ แต่โดยหลักใหญ่ตามหลักธรรมพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ

1) หิริ หมายถึง ความละอายแก่ใจต่อบาปอกุศลทุกชนิด ที่จะฉกฉวย คิด พุด และทำทุจริต คิดคดโกงใดๆ ในตำแหน่งหน้าที่ ที่ได้รับผิดชอบอยู่จนถูกเพ่งเล็งถูกสอบสวน ถูกสั่งหรือหมดโอกาสในหน้าที่นั้นๆ ไปก่อนเวลาอันสมควร

ลักษณะของหิริ คือ ความละอายใจ ความอดสูใจของตนเองต่อการประพฤติทุจริตมิชอบหรือต่อการกระทำความชั่วทุกอย่าง ซึ่งก็เป็นปัญหาให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่ทุกยุคทุกสมัย จนเป็นที่น่าอัปยศขายหน้าทั้งแก่ชื่อเสียงและวงศ์ตระกูล เพราะอารมณ์ชั่ววูบขาดความละอายแก่ใจ และขาดปัญญานั้นเอง

2) โอตตปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาป และผลของบาปทุจริตที่จะติดตามมาให้เห็น ในภาวการณ์บ้านเมืองเราในปัจจุบันนี้ มีคติทุจริตคดโกงคิดคดทำบาป ผิดศีลธรรม ขาดจริยธรรมนำชีวิต เพราะความไม่เกรงกลัวบาป และไม่เกรงกลัวต่อบทกกฎหมายของบ้านเมือง เช่น พ่อค้ายาบ้า มือปืนรับจ้าง และแก๊งค์เด็กค้ายาเสพติดจับกุมจับตักต้อนหรือต้องหนีระหกระเหินเร่ร่อนนอนทุกขทุกทองที่แฝงไปด้วยจำนวนประชากรที่ขาดหิริและโอตตปปะอย่างน่าเป็นห่วงยิ่งถึงความปลอดภัยในทรัพย์สินและการดำเนินชีวิต

ลักษณะของโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว คือไม่กล้าทำผิด มีความหวาดสะดุ้งกลัวต่อการทำชั่วทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นชั่วทางกายทุจริต เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉิน ประเวณี ทางวาจาคือวจีทุจริต เช่น การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ และทางใจคือมโนทุจริต เช่น โลภอยากได้ของผู้อื่น พยาบาทปองร้ายผู้อื่น และเห็นผิดจากครรลองครองธรรม (กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส, 2543: 12)

สรุปว่า หิริ และ โอตตปปะ จึงเป็นคุณธรรมคุ้มครองสัตว์โลกไว้ไม่ให้ทำชั่วหรือประพฤติทุจริตใด ๆ ด้วย กาย-วาจา-ใจ ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ โลกปาเลธรรมนี้ เรียกอีกอย่างว่า “เทวธรรม” หมายถึง ธรรมของเทวดา หรือธรรมที่ทำให้จิตใจคนให้สูงขึ้นเป็นเทวดา ให้เหมาะสมแก่การขึ้นชмыกย่อง และคารวะด้วยใจ

1. หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับบุคคล

หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับบุคคล ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง คือ ซันติ และ โสรัจจะ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิตอีกประเภทหนึ่งนั้นคือต้องเป็นไปด้วยความราบรื่น ด้วยความงดงาม หรือเรียกว่า ธรรมสำหรับตกแต่งและประทับใจซึ่งความจริงแล้ว ธรรมเป็นเครื่องแต่งคนให้เป็นมนุษย์มีความงดงามได้ทั้งหมด แต่ที่ขอยกมาเป็นความงามพื้นฐาน 2 ประการ มีดังนี้คือ

1) ซันติ คือ ความอดทนเพื่อเสริมบุคลิกลักษณะเฉพาะ ที่ทำให้เป็นคนมีเหตุผลหนักแน่น มั่นคง สุขภาพเรียบร้อย และน่านับถือ ใครก็ตามที่มีคุณธรรม คือ มีซันติและโสรัจจะประจำใจ ย่อมเป็นคนที่มีน้ำใจ งาม น้ำใจดี มีกิริยาวาจาสุภาพ สงบเสงี่ยมไม่มีเรื่องวิวาทกับใคร ๆ แน่นนอนว่าย่อมเป็นคนที่น่ารักน่านับถือ อย่างสนิทใจโดยแท้

ลักษณะของซันติ คือ ความอดทนอดกลั้นด้วยกำลังใจ รักษาความเป็นปกติภาพของตนเอาไว้ ในเมื่อถูกรบกวนด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา เช่น อดทนต่อความลำบาก หนาว ร้อน หิวกระหาย อดทนต่อทุกขเวทนา การเจ็บป่วยไม่สบายต่าง ๆ อดทนต่อความเจ็บใจเมื่อถูกขัดใจ หมิ่นประมาท อดทนต่ออำนาจกิเลสเครื่องยั่วจากภายนอก เช่น ความมัวเมา ความสนุกสนาน งานอบายมุข และการเที่ยวเตร่ตามแหล่งโลภี๋ย เป็นต้น

2) โสรัจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม เมื่อมีความอดทนแล้วก็ต้องพยายามสงบใจทำให้เย็นด้วยอุบายอันชอบ เพราะคนเราเมื่อใจสงบแล้ว กิริยาวาจาใด ๆ ที่แสดงออกมาก็มักจะสงบเสงี่ยมเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น นั่นก็หมายความว่า มีความงามทุกส่วนเป็นปกติ ไม่เสื่อม ไม่มีอาการ จะคงงดงามและชนะใจของคนอื่นได้เป็นอย่างดี

ลักษณะของโสรัจจะ คือ ความรู้จักทำจิตใจให้แช่มชื่นในเมื่อต้องอดทน และโสรัจจะนี้ก็จะเป็นปัจจัยอุดหนุนซันติให้มีความอดกลั้นต่อเหตุอันเป็นข้าศึกแก่ความสงบ คือรักษามารยาทกิริยาวาจาให้เรียบร้อย นั่นก็คือ ซันติและโสรัจจะ เป็นธรรมอันทำให้บุคคลมีความงามทั้งภายในและภายนอกยิ่งกว่าอาการใด ๆ

จักรธรรม แปลว่า ธรรมที่เปรียบประดุจล้อรถที่นำผู้ประพฤติปฏิบัติ และสังคมก้าวไปสู่ความเจริญ เพราะจักร มีลักษณะหมุนรอบตัวได้โดยไม่มีติดขัด เหมือนการดำเนินชีวิตของเราต้องมีการต่อเนื่อง และต้องเจริญมั่นคงให้เป็นปีกแผ่นไปตามลำดับ ดังนั้น จักธรรม จึงหมายถึง ธรรมที่จะนำผู้ที่ปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้า หรือก้าวไปข้างหน้าเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางที่หวังเอาไว้ มี 4 ประการ คือ

1) ปฏีรูเทศวาสะ หมายถึง การได้พักอยู่ในแหล่งที่อันเหมาะสม มีความสะดวกสบายทุก ๆ อย่าง ทั้งทางด้านอุปโภค บริโภคและสาธารณูปโภคต่าง ๆ อย่างครบถ้วน มีความเหมาะสมทั้งสิ่งแวดล้อมและดินฟ้าอากาศ มีการสัจจระคนาคมนที่สะดวก เป็นแหล่งรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิต มีผู้รู้ผู้ทรงคุณวุฒิคุณธรรมจำนวนมากย่อมมีผลและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น

2) สัมปรีชูปัสสยะ คือ การคบหาสมาคมกับสัตบุรุษ ได้แก่ กลุ่มคนผู้รู้ผู้มีศีลธรรมนำทางชีวิตเพื่อการสังคมทุกด้านให้อยู่ดีมีสุข มีความเป็นปกติ อบอุ่น บ้านเมืองที่มีเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมด้านวัตถุที่ดีแล้วยังต้องมีคนดีที่เป็นสัตบุรุษอยู่ด้วย เพราะสัตบุรุษ เป็นลักษณะของผู้ที่ คิดดี-พูดดี-และทำดี มีความเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะเด่น ๆ 7 ประการ คือ

1) มีศรัทธา มีความเชื่อ มีความละเอียดรอบาปทุจจริต เกรงกลัวต่อการทำชั่วกลัวบาป เป็นพหุสูตได้ยินได้ฟังได้ศึกษามาก มีความพากเพียร มีสติมั่นคง มีปัญญารอบรู้เหตุและผลตามความเป็นจริง ไม่เชื่องมงายตื่นข่าว หรือข่าวโคมลอยใด ๆ

2) มีความเอื้อเฟื้อ จะทำการปรึกษากิจการงานใด ๆ ก็ทำด้วยความสุจริตเกื้อกูล ไม่กระทำไปเพื่อเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือยกตนข่มท่านด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น

3) มีความคิดที่บริสุทธิ์ คือ ไม่คิดเอาเปรียบเบียดเบียนหรือไม่คิดแสวงหาประโยชน์แก่ตนฝ่ายเดียว

4) มีวาจาที่เป็นสุภาสิต คือ วาจา มีประโยชน์ เป็นวาจาจริง มีความสุภาพเรียบร้อย เอื้ออำนวยคุณประโยชน์แก่สังคม ส่วนรวม และตนเอง

5) มีการกระทำที่บริสุทธิ์ คือ ไม่ทำเพื่อเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนใด ๆ

6) มีสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นชอบตามครรลองครองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีแล้วย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว อุปมาเหมือนการหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น เป็นต้น

7) มีการเสียสละบริจาคแบ่งปัน บำรุงบิดามารดาและผู้ทรงศีลโดยเคารพ ด้วยศรัทธาอันดี ยิ่ง

3) อุตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ในทางชอบ หมายถึง การตั้งเนื้อตั้งตัวในสังคมอาชีพ เพราะอุปสรรคทั้งหลายในการก่อสร้างตัวของคนเรานั้นก็มีทั้งโดยธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย เป็นต้น ส่วนอุปสรรคที่เกิดจากคนก็คือ เรื่องของการต้องเผชิญกับโลกธรรม คือสภาพธรรมที่อยู่คู่กับโลก มีสุข-มีทุกข์, มีสรรเสริญ - มีนินทา, มีลาภ- มีเสื่อมลาภ, มียศ-มีเสื่อมยศ, ล้วนแล้วแต่ต้องมีเหตุการณ์ผันแปรเข้ามากระทบทุกคนทุกเพศทุกวัย และทุก ๆ สาขาอาชีพที่จะต้องพบปะเจอเจอ วิธีการแก้ไขคือต้องไม่ประมาทในการตั้งตัวดำรงตน ในที่ทุกสถานและในกาลทุกเมื่อ แต่ที่น่าตระหนักในเรื่องการตั้งตน เพราะจะเป็นอุปสรรคอย่างใหญ่หลวง และคอยสกัดกั้นไม่ให้ได้บรรลุความดีคือการตั้งตัวผิด หรือเป็นคนมีมิจฉาทิฐิ เป็นมูลฐานแห่งความล้มเหลวสุด ๆ ชั่วชีวิตของผู้นั้นทีเดียว ถ้าไม่หาวิธีการแก้ไขให้ถูกทาง กลับมาเป็นสัมมาทิฐิ เพราะการตั้งตนไว้ชอบ คือการงดเว้นที่จะตั้งตนไว้ในทางทุจริต ผิดศีลธรรม ผิดกฎเกณฑ์กติกาและผิดกฎหมายของบ้านเมือง ที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนต่อการดำเนินชีวิตในภายหลัง การตั้งตนไว้ชอบที่ดีต้องเริ่มต้นด้วย สัมมาทิฐิ คือมีความเห็นชอบ สอดคล้องกับครรลองครองธรรม

ประกอบกิจการงานใด ๆ ให้เป็นไปในทางสุจริตให้ประพฤติชอบตามกรอบแห่งธรรมที่ประเสริฐ เป็นคุณสมบัติของสัตบุรุษ ที่มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทั้งทางกาย วาจา ใจ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการตั้งตนไว้ชอบ ตามกรอบแห่งศีลธรรมและจริยศาสตร์ที่แท้จริง

4) บุพเพทตฺตบฺพญญา คือ ความเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญทำคุณงามความดีมาแต่ครั้งก่อน หรือชาติปางก่อน ความดีนั้นๆ จะส่งผลให้ได้รับในปัจจุบันชาติ เช่นว่าเกิดมามีอวัยวะครบอาการ 32 เป็นคนสมบูรณ์ไม่เป็นคนขี้โรค เกิดมาในตระกูลที่ประเสริฐ ร่ำรวยด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ สมบูรณ์พูนสุขด้วยโภคสมบัติและบริวารญาติมิตร ความดีที่เคยทำมาแต่อดีตชาติปางก่อนจะส่งผลรวมกันเข้าปรุงแต่งจิตให้ดีขึ้น จะทำอะไรก็ดูดีมีความราบรื่นแจ่มใสสมดังปรารถนาทุก ๆ ประการหรือที่มักเรียกติดปากกันว่า “เป็นบุญญาวาสนาจริง ๆ” ไปแห่งไหนก็มีแต่คนรักคนชื่นชมไม่มีศัตรูคู่อริคอยคิดปองร้าย คือผลแห่งความดีที่ได้ สั่งสมอบรมมาดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน จุดสังเกตให้เห็นชัดเจน ๆ คือ การมีหน้ามีตามีเกียรติและศักดิ์ศรี มีคนชื่นชมโสมนัสก็เพราะเป็นคนดีที่อยู่ยาวนานเท่าไร ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า มีบุพเพทตฺตบฺพญตามานาน และต่อเนื่อง ไม่มีความขัดสนหรือฝืดเคืองใด ๆ เลยแม้แต่น้อยนิด อีกทั้งจิตใจก็แจ่มใสเบิกบาน เรียกว่างามทั้งเบื้องต้น คือที่เกิดที่กิน เป็นตระกูลดีมีสัมมาทิฐิ งามทั้งท่ามกลาง คือ มีการทำงานดี ๆ มีอาชีพที่สุจริตในการเลี้ยงชีพ งามในที่สุด คือ บั้นปลายชีวิต ก็ได้รับเกียรติได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลตัวอย่าง ให้ได้รับรางวัล ได้รับการประกาศคุณความดี เป็นศักดิ์ศรีแก่วงศ์ตระกูลอย่างยิ่ง 6 (บุญมี แทนแก้ว, 2537: 17)

2. หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชน

หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชน ควรเป็นธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมสำหรับคนดี คุณสมบัติของคนดี เพราะสังคมของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยย่อมมีความต้องการและการตอบสนองเป็นธรรมชาติ เช่น ต้องการคนดี มีเพื่อนที่ต้องการแต่เพื่อนที่ดี มีญาติมิตร พี่ น้อง สามี ภรรยา ลูก หลาน ก็ต้องการให้เป็นคนดีทั้งหมด ดังนั้น จึงต้องสร้างจิตสำนึกของคนในชาติให้มีความประพฤติ หรือมีพฤติกรรมเป็นนิสัยที่ดีงามตามหลัก-ธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง ธรรมปาพจน์บ้าง หรือจะเรียกว่าศีลธรรมจริยธรรมและจริยศาสตร์ ณ ที่นี้คือ สัปปุริสธรรม 7 ดังนี้ (ปิ่น มุกขนัด, 2514: 9-10)

1) ธัมมัญญา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง รู้หลักของความจริงต่าง ๆ ที่มาของข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ รู้จักหลักการรู้จักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะป็นสาเหตุที่มา รู้กฎธรรมตาของธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายอันจะเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมจากหน้าที่การงาน ก็ให้ละเว้นเสีย อะไรที่จะป็นสาเหตุแห่งความเจริญความดีให้รีบทำรีบปรึกษาประคับประคองไว้ด้วยความไม่ประมาท และเมื่อเห็นว่าอะไรที่จะป็นสาเหตุที่ดีต้องศึกษาจริยศาสตร์ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แล้วทำความรู้จักธรรมนั้นนำมาปฏิบัติให้สมควรแก่ธรรม เป็นสัปปุริสธรรม คือ ธัมมัญญา รู้สาเหตุและที่มาของสาเหตุ

2) อตถัญญา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล หมายถึง รู้จักเป้าหมาย ความหมาย ความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ ผลลัพธ์ หรือรู้จักผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ว่าจะป็นอย่างไร สงบสุขหรือุ่นวาย มี

ความหมายเพื่อประโยชน์เพื่อความเกื้อกูลแก่สังคม ชุมชน และตนเองต้องเดือดร้อนหรือไม่ และเมื่อลงมือปฏิบัติตามแล้วจะเกิดผลดีผลเสียอย่างไร เช่น ปิดปากไว้ไม่พูดจาดีกว่านินทาเพื่อนบ้าน ทำการงานอยู่กับบ้าน ดีกว่าสุขสำราญอยู่ในบ่อน เพราะจะส่งผลให้เสียหายแตกความสามัคคี มีศัตรูคู่นี้สืบจากการพนัน เป็นต้น ซึ่งก็มีให้รู้ให้เห็นให้เป็นประเด็นกรณีศึกษา ทุกยุคทุกสมัยว่าถ้าขึ้นต้นด้วยคำว่านักเลง จะมีผลสรุปด้วยการละเลงหลาย ๆ อย่างทั้งทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ เมื่อรู้เข้าใจว่าสิ่งใดจะเป็นผลเสียหายก็ให้ยกเลิก ลดละไม่ทำสิ่งนั้น จัดเป็นสัปปุริสธรรม คืออหัตถัญญา รู้ผลลัพธ์ของการกระทำที่จะเกิดตามมา

3) อหัตถัญญา คือ ความรู้จักตน หมายถึง รู้ว่าตัวเราเองนั้น ว่าโดยกำลังความรู้ ความสามารถ และฐานะตำแหน่งหน้าที่ ภาวะ วัย เพศ อยู่ในระดับใดที่จะไปตีตนเสมอท่าน การอวดดี อวดวิเศษ ฉลาดก่อนปราษฎ วาดลวดทรายก่อนครู ช่มชู้คุยเบ่งเกินความเป็นจริง และถ้าเป็นด้านจริยธรรมก็คือ มีศรัทธา ประมาณไหน มีศีล ความสำรวมในกายวาจาใจประมาณใด มีสุตตะคือ ความหมั่นขยันเพียรมืออยู่เป็นคุณวุฒิ ประมาณใด จาคะมีความเสียสละร่วมมือให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อส่วนรวมทุกครั้งจนเป็นที่รับรู้อย่างเสมอต้นเสมอปลายหรือไม่ และข้อสำคัญคือ มีปัญญา ความรอบรู้เข้าใจในสิ่งนั้น ๆ เพียงไร เป็นต้น เมื่อเห็นว่าเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติให้พอเหมาะกับภาวะของตนเอง อันไหนไม่เหมาะสมก็ให้รีบปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น จัดเป็นสัปปุริสธรรม คือ อหัตถัญญา รู้จักตนเอง จัดปรับปรุงตนเองให้ดีที่สุดกับกาลเทศะ

4) มัตถัญญา คือ ความรู้จักประมาณ หมายถึง รู้จักความพอเหมาะพอดีกลางๆ มีความเหมาะสมในกิจนั้น ๆ ไม่ให้มากหรือน้อยจนเกินไปตามหลักทางสายกลาง เช่น รู้จักประมาณในปัจจุบันสิ่งที่จำเป็นยังต่อการดำเนินชีวิต รู้จักประมาณในการบริโภคอุปโภค รู้จักประมาณในรายรับรายจ่ายไม่ชี้เหนียว มีมัจฉริยะเห็นแก่ได้ หรือฟุ่มเฟือยมากจนสุรุ่ยสุร่ายไร้สาระ รู้จักประมาณในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ไม่หັกโหมจนลืมหัดผ่อน ตึงจนขาด พลาดจนเสียจริงอยู่กับคำกล่าวที่ว่า ยอมลำบากเมื่อยามหนุ่มดีกว่าจะกลุ้มเมื่อยามแก่ แต่ถ้าขาดประมาณก็คงไม่ทันได้ถึงแก่ แม้ในการเล่น การเรียนก็ต้องรู้จักประมาณ เรียนให้สม่ำเสมอด้วยความวิริยะอุตสาหะ ให้พอดีเมื่อมีการวัดผล ถือว่าเป็นคนที่รู้จักพอเหมาะพอดีจัดเป็นสัปปุริสธรรม คือ มัตถัญญา การรู้จักประมาณในการกิจที่ทำ

5) กาลัญญา คือ ความรู้จักกาลหรือเวลา หมายถึง ความเป็นผู้ที่รู้จักสังเกตว่าเวลาไหนควรทำอะไร หรือการงานแบบไหนเมื่อลงมือปฏิบัติต้องใช้เวลามากน้อยอย่างไร แล้วบริหารเวลาให้เป็น กำหนดให้เป็น เพราะเวลาเป็นสิ่งที่มีความค่า และเวลาก็เป็นสิ่ง ๆ เดียวที่ทุกคนมีเสมอหน้ากัน ไม่มีใครได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันเลยแม้แต่นาทีเดียว คนที่ล้มเหลวผิดพลาดกับคนที่สมหวังสมความมุ่งมาดปรารถนา ต่างก็มีเวลาวันละ 24 ชั่วโมงเท่าๆ กัน การรู้จักกาลเวลาจึงถือว่าเป็นผู้จัดการที่ดีเยี่ยมสำหรับตัวเอง เช่น วัยแรกเรียนวิชา วัยต่อมา สร้างหลักฐาน วัยชราเสริมทางบุญ จะเป็นคุณตลอดกาล เพราะคนที่ไม่รู้จักบริหารเรื่องกาลเวลา คือคนที่ฆ่าตนเอง ความรู้จักประมาณในกาลเวลาจึงจัดเป็น สัปปุริสธรรม คือกาลัญญา รู้จักบริหารหรือประมาณในเรื่องเวลาอันเป็นสิ่งที่มีความค่าอย่างยิ่ง

6) ปริสัญญูตา คือ ความรู้จักชุมชนหรือบริษัท หมายถึง เข้าเมืองตาหลิ่วให้หลิวตาตาม ให้รู้จักคำว่าบริษัทคือ กลุ่มชน ชุมชน หรือสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ ว่าเขากำลังทำอะไรกันอยู่ เมื่อรู้แล้วพึงปรับตัวปรับใจประพฤติให้เหมือนเขา เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเขาจึงจะอยู่ร่วมกับเขาได้ปราชญ์ท่านกล่าวมาให้ทำตัวเหมือนน้ำอยู่ที่สถานะไหนเข้ากับที่นั้น ๆ ได้ทุกสถานะ ไม่ว่าของแข็ง ของเหลว หรือเป็นกลุ่มก๊าซ คนเรามีการศึกษา ความมีมนุษยสัมพันธ์ การปรับตัวด้วยการประพฤติให้เหมาะสมในสังคมนั้น ๆ จัดเป็นสัพบุริสธรรม คือ ปริสัญญูตา ความรู้จักบริษัท รู้จักชุมชน รู้จักสังคมสิ่งแวดล้อมแล้วปรับปรุงตัวเอง ให้กลมกลืนกับบริษัทนั้น ๆ อย่างดี

7) บุคคลปโรปรัชญูตา คือ ความรู้จักบุคคลต่าง ๆ ที่ยิ่งหย่อนกว่ากัน หมายถึง การมีวิจรรณญาณ วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีค่านิยม รสนิยมของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกันทั้งหมด ทั้งกลุ่มอายุ กลุ่มเพศ กลุ่มวัยต่าง ๆ เพราะเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล เป็นเรื่องเฉพาะตัวรายบุคคลว่าใครผู้ใดมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีไมตรีอย่างไร เช่น ประเภทต้นตรงปลายคด ปากหวานกันเปรี้ยว หรือประเภทต้นคดปลายตรงนุ่มรับใช้ได้ศึกษาพัฒนาได้ถูกแบบ ถูกบทบาท และถูกหลัก เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ ควรแก่การเข้าหาคบหา ถ้าเห็นว่าเป็นคนพาล ก็ควรแก่การหนีห่างไกล เพราะถ้าคบกับคนพาล พาลก็จะพาไปหาผิด ถ้าคบกับบัณฑิต บัณฑิตจะพาไปหาผล คือความสำเร็จที่พึงประสงค์ในชีวิต เพราะลักษณะของพาลกับบัณฑิตแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือบัณฑิต ย่อมคิดดีและทำดีเสมอ ส่วนคนพาลมักทำตรงกันข้าม การรู้จักเลือกแยกแยะบุคคลเช่นนี้ จัดเป็นสัพบุริสธรรมคือ บุคคลปโรปรัชญูตา ความรู้จักบุคคลที่ยิ่งหย่อนกว่ากันและแตกต่างกัน

3. หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับสังคม

เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายบนโลกใบนี้ ดังภาษาบาลีที่ว่า “ทณฺโตสสุทฺถุ มนุสฺสสฺสุ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเท่านั้นเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุด” สังคมมนุษย์จึงมีทั้งความเจริญและความเสื่อม บางครั้งก็สงบสุขบางคราวก็ทุกข์สับสนวุ่นวาย เพราะการกระทำของมนุษย์ในสังคมนั้นเอง ตามแนวจริยศาสตร์ ถ้ายุคใดสมัยใดมนุษย์ในสังคมยึดศีลธรรมจริยธรรมเป็นใหญ่เป็นที่พึ่ง ไม่มุ่งเน้นเอาวัตถุนิยมมาเป็นใหญ่ ก็พอจะหาคำตอบได้เลยว่า ยุคนั้นสมัยนั้น สังคมมีความเจริญก้าวหน้า มีสันติภาพและสันติสุข เพราะมีการประพฤติปฏิบัติตามธรรมของศาสนาเป็นปัจจัย จึงทำให้เกิดความเจริญอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของทุก ๆ ฝ่ายในสังคมมนุษย์ แต่ถ้าตรงกันข้าม สมัยใดมนุษย์ในสังคมไร้ศีลธรรม ขาดหลักจริยธรรมก็จะมีแต่หายนะเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า สารพัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นเป็นปัญหาสังคมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม เช่น ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาเศรษฐกิจ ใจร้ายความมั่นคง ล้วนแต่มีผลกระทบต่อสังคมมนุษย์โดยตรง การแก้ปัญหาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์โดยตรงต้องสำนึกก่อนอื่นใด คือ สมาชิกของสังคมต้องมีคุณธรรมจริยธรรมศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ (พระธรรมปิฎก, 2547: 10-11)

สังคหวัตถุ 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์เอื้อเพื่อเกื้อหนุน เพื่อการส่งเสริมและพัฒนาสังคม เกื้อกูลกันต่างฝ่ายต่างก็อิงอาศัยซึ่งกันและกัน อันหมายถึงความเสียสละของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของมวลมนุษย์ ผู้มีจริยธรรม มีสติปัญญา มีคุณธรรมและมีจิตใจสูง จึงต้องมีคุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกันด้วยความเสียสละ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันในการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดความสุขความสามัคคีมี 4 ประการ คือ

1) ทาน หมายถึง การเสียสละ การไม่เห็นแก่ตัว และการแบ่งปันสิ่งของ ๆ ตนให้แก่ผู้อื่นทั้ง ซึ่งประกอบด้วย อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน

อามิสทาน คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นของอุปโภคบริโภค ปัจจัยเครื่องอาศัยที่จำเป็นแก่ผู้ที่ด้อยกว่าเรา ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภาวะเหตุสุดวิสัยจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ ให้ช่วยเหลือเจือจุนผู้ที่ร้อนให้เย็น ผู้ที่ทุกข์ให้สุข ผู้ที่อดให้อิ่ม ชื่อว่าให้พลัง ให้โอกาสในการต่อสู้ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อไป

ธรรมทาน คือ การเตือนสติชี้ทาง สร้างโอกาสคนที่มีมืดมิดให้ได้พบแสงสว่างทางชีวิต ให้ผู้ที่คิดสั้นคิดชั่วได้เกิดความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำ นำสิ่งที่ตนมกคลธรรมมาซึ่งนำบอกกล่าวให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้น มองโลกในแง่ที่ดีขึ้น ลดละเลิกสิ่งที่เป็นมิจฉาทุจริตตั้งจิตไว้ผิด ให้มาใกล้ชิดคุณธรรมทางศาสนา ว่าเมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในภพนี้ถือว่าโชคดีและประเสริฐยิ่ง ดังคำภาษิตที่ว่า “กิจฉโน มนุสสปฏิลาโภ การเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นของยาก” เพราะต้องผ่านภพภูมิต่าง ๆ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดียรัจฉาน กว่าที่จะผ่านมาเป็นมนุษย์ได้ ก็อย่าคิดสั้นบั่นทอนทางชีวิตให้ตกต่ำ เมื่อเราบอกเราเตือนเราชักชวนแล้ว ทำให้ผู้ที่หลงผิดคิดชั่วกลับตัวกลับใจดำเนินทางสู่วิถีชีวิตต่อไป ชื่อว่าได้บำเพ็ญธรรมทานในเบื้องต้น

อภัยทาน คือ การให้ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง เรื่องนี้สมเด็จพระมุนีสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประพฤติและสอนเป็นตัวอย่างไว้แล้ว เช่น ไม่ถือโทษโกรธ พระเทวทัต นางจิญจมาณวิกา ที่พยายามประทุษร้ายให้ร้ายกล่าวคู่ด้วยคำเท็จ แต่สุดท้ายก็พ่ายแพ้แก่พระบริสุทธ์ิคุณของพระองค์ และทั้งสองต้องสังเวกรรมถูกแผ่นดินสูบ นี่คือนตัวอย่าง อภัยทาน ที่ว่าประเสริฐอย่างยิ่งนั้นเพราะเป็นการให้จากห้วงมโนสำนึกแห่งจิตใจออกมาด้วยความรัก ความเมตตากรุณา ถ้าเป็นผู้ใหญ่ถือว่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรในหมู่ลูกหลานบริวารญาติมิตร การให้อภัยทานเรียกว่ายิ่งให้ก็ยิ่งได้ เช่น ให้อโหสิไม่ถือสาหาความ ตนเองก็จะเป็นที่รักแก่คู่กรณีไม่มีศัตรูชู้อาฆาต ไม่มีเวรภัย ไม่เป็นอาชญากรทางสังคม มีบุคลิกภาพและศักดิ์ศรีที่ดูดีดูงาม เอิบอิ่มไปด้วยบุญกุศลอย่างที่สุด คือเป็นที่รักใคร่ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข เป็นเมตตาตามหานิยมอย่างยิ่ง เป็นต้น

2) ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยวาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นวาจาจริง เป็นวาจาที่ประสานประโยชน์ ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น เป็นวาจาที่มีเนื้อหาสาระเป็นไปในทางสร้างสรรค์สามัคคี ทั้ง

ในระดับบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังบทร้อยกรองของกวีเอกสุนทรภู่ที่ว่า “ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสรรถ้อยร้อยจิต แม้พุดชั้วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา” หรืออีกบทที่ว่า “ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์ คงได้ภักดีได้ผลมากล้นไหล เหมือนน้ำขึ้นเรือพายสบายใจ เข้าที่ไหนได้ที่นั่นตั้งพรรณนา” และอีกบทหนึ่งที่ควรแก่การพิจารณาประกอบว่า “ปากเป็นเอกเลขเป็นโทโบราณว่าหนังสือเป็นตรีมีปัญหาไม่เสียหลาย ถึงรู้มากไม่มีปากกล้าปากกาย มีอุบายพุดไม่เป็นเห็นป่วยการ” การพบปะเสวนาแลกเปลี่ยนสื่อสารซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวันนั้น การใช้คำพุดคือปากซึ่งมีอยู่เพียงหนึ่งเดียวเป็นอวัยวะบนใบหน้าที่ใช้มากที่สุดก่อนอื่นใด และจะนำไปสู่การบันทึกตกลงทำเป็นนิติกรรมสัญญาต่อๆ ไป เพราะฉะนั้นปิยวาจาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งใน สังคหวัตถุ 4 และโปรดพิจารณาเสมอว่า ก่อนพุดนั้นเราเป็นนายของคำพุด แต่หลังจากพุดไปแล้ว คำพุดกลับมาเป็นนายของเรา จริงหรือไม่

3) อตถจริยา คือ การประพฤติหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ คุณธรรมข้อนี้มีเจตนาที่จะเน้นการพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีประโยชน์ รู้ถูกรู้ผิด รู้ว่าสิ่งใดมีสาระสิ่งใดไร้สาระ เช่น อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น ไม่ทำตนให้เป็นภาระแก่ผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่ยังมีพลังกำลังที่จะต่อสู้เคลื่อนไหว ยังมีสติปัญญาความสามารถอยู่แต่กลับทอดทิ้งภาระธุระไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่รู้จักการสังเกตจดจำและนำไปปฏิบัติ ไม่รู้จักการบริหารจัดการ ขาดความวิริยะอุตสาหะมานะบากบั่น ไม่รู้จักคุณค่าของเวลา เพราะเวลาเป็นมาตรฐานสิ่งเดียวที่ทุก ๆ คนมีเสมอหน้ากัน ไม่มีใครได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันเลยแม้แต่วินาทีเดียว อย่าทำตัวเป็นผู้รับฝ่ายเดียว จงทำตัวเป็นผู้ให้บ้าง นั่นก็หมายความว่า ต้องทำตนให้มีประโยชน์ อย่างที่ฝรั่งเขาเรียกว่า take and give ต้องเอื้อเพื่อเกื้อกูล อย่าเป็นโมฆะบุคคลทอดอาลัยตายอยาก ถ้าคิดทำและสู้จะมีอยู่ 3 ทางเลือก คือ ชนะ เสมอ แพ้ แต่...ถ้าท้อแท้ไม่ทำ ไม่สู้ก็มีอยู่เพียงทางเดียว คือ ความล้มเหลวในชีวิต เพราะคงไม่มีสังคมหรือองค์กรใดอ้าแขนต้อนรับเป็นแน่แท้

4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นคุณธรรมที่เตือนสติได้เป็นอย่างดีในการดำเนินชีวิตการอยู่ในสังคม การมีจิตใจที่มั่นคงหนักแน่นคงเส้นคงวา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ไม่เยอหยิ่งจองหองเกินตัว เคยแสดงความเคารพนับถือใครอย่างไรรักใคร่ทำอย่างนั้นตลอดไป ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะตกทุกข์ได้ยากอย่างไรก็ตาม เพราะสังคมประกอบไปด้วยบุคคลหลาย ๆ จำพวก แต่ถ้าถ้อยที่ถ้อยอาศัยสมัครสมานสามัคคีสนั่นดีสุข ก็เป็นสภาพสังคมที่น่าอยู่ เป็นชุมชนที่น่ามองว่าต้องมีอะไรที่ดีอยู่แน่ ๆ มนุษย์ทุกคนก็เป็นสมาชิกผู้หนึ่งในสังคมนั้น ๆ แต่อาจจะแตกต่างกันตรงตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบมาบ้าง น้อยบ้าง ตามคุณสมบัติ ความถนัดและความรู้ความสามารถ สิ่งหนึ่งที่พึงตระหนักก็คือ การวางตนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ ฐานะ เพศ วัย สถานที่ และในการประพฤติปฏิบัติต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม มีจริยวัตรที่งดงาม มีพฤติกรรมที่ไม่มิโทษ ไม่ทำผิดศีลธรรม ไม่ข่มขู่วัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงาม ไม่เสริมสร้างใส่ความผู้บริสุทธิ์ วางตนให้เป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน ร่วมกิจกรรม ร่วมธรรม และร่วมชีวิตได้โดยสนิทใจและใฝ่สันติสุข อย่าฝากชีวิตไว้กับโชคชะตาและวาสนา เท่านั้น เพราะสิ่งที่เราจะได้มาซึ่งความสุขสำเร็จทุก ๆ อย่างนั้น

หาใช้เพียงโชคชะตาและวาสนาเท่านั้น แต่บางครั้งเราต้องใช้หยาดเหงื่อแรงกายและสติปัญญาเข้าแลกอีกต่างหาก นั่นก็คือ การรู้จักวางตัวตนเสมอต้นเสมอปลาย อย่าหลงลืมพ่อแม่และลืมตัว การผิดครั้งแรกควรแก้การให้อภัย แต่ผิดครั้งต่อ ๆ ไปให้พิจารณาตนเองอย่างยิ่งยวด ด้วยความไม่ประมาทนั่นเอง

4. จริยธรรมเพื่อการแก้ปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาครอบครัว

ครอบครัวจัดเป็นสังคมปฐมภูมิ เป็นสังคมแรกแห่งการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่สำคัญยิ่ง และจะแข็งแกร่งเป็นภูมิคุ้มกันความหายนะที่จะมาจากความอ่อนแอ ความล้มเหลว ทำให้สมาชิกของครอบครัวมีการเจริญเติบโต ที่ดีมีคุณภาพ เพราะสังคมครอบครัวมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันของสมาชิกอย่างแนบแน่น ถ้าครอบครัวอบอุ่น แข็งแรงดี หัวหน้าครอบครัวเป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นผู้นำในการปกครองดูแลสมาชิก ดังคำพูดที่ฮิตติดปากว่า “เริ่มที่พ่อแม่ แก่ที่ครูอาจารย์ ไหว้วานที่พระสงฆ์” ก็ย่อมจะอนุমানกาลไปสู่สมาชิกของครอบครัวต่อ ๆ ไปว่า ต้องมีคุณภาพ มีความสมบูรณ์เจริญก้าวหน้าที่ดีงาม หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมพัฒนาครอบครัวมีอยู่มากมาย แต่ที่จะยกมาเป็นองค์ประกอบเป็นหลักจริยศาสตร์ในโอกาสนี้ คือ

กุลจิริฐฐิติธรรม 4 ประการ คือ คุณธรรมสำหรับการดำรงเพื่อความมั่นคงของตระกูลให้ตั้งอยู่ได้ ยั่งยืนยาวนานหรือเรียกอีกอย่างว่า “กุลธรรม” ธรรมสำหรับดำรงมั่นและส่งเสริมครอบครัวให้ตั้งอยู่ได้นาน (อง, จตุ, กุล. (ไทย) 21/258/333)

1) นัฏฐคเวสนา คือ การรู้จักแสวงหาสิ่งที่หายจากตระกูลมาให้คงไว้ หมายความว่าถ้ามีทรัพย์สินของใด ๆ ในตระกูลได้หายไปด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถ้าไม่ใช่เป็นเรื่องเหลือบ่ากว่าแรงเกินวิสัยแล้ว ควรแสวงหามาทดแทนไว้ให้เหมือนดั้งเดิม ไม่ปล่อยให้สูญสลายหายไป เพราะชีวิตการครองเรือนที่ดีนั้น ต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้มิมีนิสัยมีค่านิยมในการอนุรักษ์ และบำรุงรักษาทรัพย์สินมรดกสมบัติของครอบครัวให้ยืนยาวนานมั่นคง และควรแสวงหามาเพิ่มพูนขึ้น ซึ่งมีหลักที่ว่า ขยันหา รักษาไว้ ได้มิตรดี มีกัลยาณมิตรที่นำศึกษา 4 อย่าง คือ

- 1.1) ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับทรัพย์ที่มีอยู่ในตระกูล
- 1.2) ทำการปกป้องสำรวจทรัพย์ที่มีอยู่ในตระกูล
- 1.3) ป้องกันกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ ที่จะป็นภัยต่อสมบัติของตระกูลไว้
- 1.4) ทนุถนอมทรัพย์สมบัติของตระกูลไว้ให้ยาวนาน

2) ชินณปฏิสังขรณา คือ การรู้จักบูรณะทรัพย์สมบัติเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับอยู่ในสภาพที่ดี ไม่ขวางกั้น เป็นธรรมดาของสภาวะธรรมทั้งหลาย ย่อมจะต้องมีการผุพังบอบสลายไปตามกาลเวลา แต่การรู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่าที่ชำรุดใช้การไม่ได้ ให้กลับอยู่ในสภาพเหมือนปกติ จัดเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่ครองเรือนดำรงสกุลอีกวิธีหนึ่ง

3) ปริมาณปาณโกชนา คือ การรู้จักประมาณในการกินการใช้ กล่าวคือรู้จักประหยัดกินประหยัดใช้ อย่ากินเกินได้ อย่าใช้เกินมี ไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย นั่นคือ อย่าถลำตัวหลงไปในแหล่งอบายมุขต่างๆ จนต้องล้างผลาญสมบัติของตระกูล ดังคำกล่าวที่ว่า “ถูกโจรปล้นหลายครั้ง ไม่เท่าไฟไหม้ครั้งเดียว ถูกไฟไหม้หลายครั้งไม่เท่าเสียการพนันครั้งเดียว” เพราะว่าถ้าถูกโจรปล้น บ้านและที่ดินก็ยังมีอยู่ ถูกไฟไหม้ ที่ดินก็ยังมีอยู่ แต่ถ้าเสียการพนันครั้งเดียวนอกจากบ้านที่ดินอาจต้องขายหรือถูกริบแล้ว ชีวิตก็อาจจะไม่รอดด้วยเช่นกัน ตามหลักโภคาวิภาคธรรม หมายถึงธรรมที่ควรใช้ในการบริหารทรัพย์ ปราชญ์ท่านจัดแบ่งไว้เป็น 4 ส่วน คือ

เอเกน โภเค ภูณเขย หมายถึง ทรัพย์ส่วนหนึ่ง ให้ใช้เลี้ยงตนและบำรุงคนที่ควรบำรุง

ทวิท กมม ปโยชเย หมายถึง ทรัพย์สองส่วน ให้ใช้ลงทุนประกอบการงานเพื่อหาผลกำไรไว้พอกพูน

จตุตถญจ นธาเปย หมายถึง ทรัพย์อีกหนึ่งส่วน ให้เก็บไว้ใช้เมื่อคราวที่จำเป็น

4) อธิปัจจสีลวันตสถาปนา คือ การรู้จักตั้งทายาทผู้มีศีลธรรมไว้เป็นพ่อแม่เรือน คือ เมื่อพิจารณาเห็นว่าสมาชิกคนใดในครอบครัวของตน เป็นบุคคลที่มีธรรมาศัยไมตรีดี มีศีลธรรม คุณธรรม ก็พึงมอบหมายให้ผู้นั้นเป็นผู้ที่สืบทอดเจตนาอำนาจในการปกครองดูแลครอบครัว ข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะหัวหน้า ครอบครัวถ้าเป็นคนดีมีสัมมาทิฐิเป็นที่ตั้งแล้ว จะทำให้ตระกูลนั้น ๆ ตั้งได้ยาวนานโดยสงบ ความเสื่อมหรือความเจริญใด ๆ หัวหน้าครอบครัวถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุด ในทางตรงข้ามถ้าตั้งพ่อแม่เรือนเป็นคนทุศีล ไร้ศีลธรรม เป็นคนมิจฉาทิฐิแล้ว ความเสื่อมทรามทั้งด้านชื่อเสียง ทรัพย์สมบัติก็จะถึงแก่การวิบัติอันรวดเร็ว พ่อแม่เรือนที่จะเป็นผู้นำครอบครัวได้ดี ต้องมีธรรมให้สมหมายประกอบ 4 ประการ หรือ “4 สม” คือ

(1) สมสัทธา คือ มีศรัทธาความเชื่อใด ๆ เสมอกันหรือใกล้เคียงกัน หมายถึงมีความเห็นใดๆ ให้ตรงกันเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวด้านวิวาทะ ปะทะคารม ไม่ขู่มข่มกันด้วยความเชื่อความเห็นได้ระดับหนึ่ง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัทธาสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยศรัทธา

(2) สมสีลา คือ มีศีลเสมอกัน หมายถึงมีพฤติกรรมทางกาย วาจา เสมอหรือใกล้เคียงกัน ที่จะไม่ฆ่าสัตว์ กักขังหน่วงเหนี่ยว ทุบตีให้ได้รับทุกขกรรม ไม่ลักทรัพย์ ไม่ยกยอกทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจซึ่งกันและกัน ให้เป็นเหตุร้ายฉวนแตกแยก จนเป็นปัญหาครอบครัวส่งผลถึงลูกหลาน การมี สมสีลา มีศีลเสมอกันถือว่าเป็นการป้องกันและแก้ปัญหาครอบครัวได้อย่างดีที่สุด หรือเรียกอีกอย่างว่า สีลสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยศีล

(3) สมจาคา คือ ให้มีจาคะคือความเสียสละเสมอกัน เห็นชอบด้วยการบริจาคแบ่งปัน เพื่อช่วยเหลือแก่ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ด้อยกว่าเราด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม มีการชื่นชม ให้กำลังใจในการ

เสียสละในการกระทำที่ออกจากใจ ไม่เห็นตัว ไม่กลัวเสียเปรียบ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวซึ่งกันและกัน มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยเมตตา และกรุณา หรือเรียกอีกอย่างว่า จากสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน

(4) สมปัญญา คือ ให้มีปัญญาเสมอหรือใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น มีระดับการศึกษาที่เสมอหรือใกล้เคียงกัน ไม่กล่าวดูถูกดูหมิ่นด้านการเรียนการศึกษาว่าโง่งเงาแต่ตนเองไม่ได้เรียนรู้ศึกษา เพราะเป็นการสบประมาทอาจสร้างรอยร้าวขึ้นใคร่ครวญ ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทางด้านความคิดความเห็น มุมมอง ความเข้าใจและการตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยความสุ่มรอบคอบ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัญญาสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยปัญญา (ไสว มาลาทอง, 2542: 38)

หลักฆราวาสธรรม 4 ประการ แปลว่า ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนที่พึงปฏิบัติต่อกัน หรือหลักการครองเรือนของชีวิตคฤหัสถ์ชนหรือชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพราะมีคนส่วนมากที่มักจะเข้าใจผิดคิดว่า ธรรมเป็นเรื่องของบรรพชิตเท่านั้นที่จะต้องน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ แต่ในความเป็นจริงแล้วธรรมในทางพระพุทธศาสนา จะเกี่ยวข้องเหมาะสมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา และทุก ๆ โอกาส เพราะธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นอกาลิโก คือไม่มีจำกัดกาลเวลา บุคคล และสถานที่ ที่จะน้อมนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ในการครองเรือน ฆราวาสผู้มีธรรมมั่นคง มีศรัทธาความเชื่อที่ไม่อ่อนแอแคลงแคลน ไม่ระหองระแหงกันระหว่างสามีภรรยา ซึ่งเป็นสังคมเริ่มต้น สังคมปฐมภูมิ ที่จะเสกสรรปั้นแต่งทายาทให้มีความอบอุ่น มีอนาคตที่ดีได้อย่างมั่นคงและสำคัญอย่างยิ่ง ครอบครัวจะมั่นคง ตั้งมั่นด้วยดี จึงต้องมีการปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ

1) สัจจะ คือความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ความจริงใจ คิด พูด ทำ แต่ความจริง ที่เป็นฝ่ายสัมมาทิวติ คือความดี ความงาม ความชอบ ประกอบด้วยเหตุผล เพื่อจะจรโลงครอบครัวให้แข็งแรง

2) ทมะ คือความข่มใจ ฝึกฝนจิตใจ การฝึกหัดนิสัย การปรับตัว คือรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปกป้องสิ่งดี มีการปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้า ด้วยปัญญาและสามัคคีธรรม

3) ขันติ คือความอดทน อดกลั้น รับผิดชอบต้งหน้าตั้งต่าปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความไม่ประมาทเข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหวในคำชมและคำตำหนิใดง่าย ๆ มีความมั่นใจจุดมุ่งหมาย ไม่ท้อถอยและไม่รอกอยแต่โชคชะตา อันหมายถึงให้มีวิริยะ อุตสาหะพากเพียรด้วยความอดทน

4) จาคะ คือความเสียสละ มีจิตใจงาม มีจิตใจกว้างขวางไม่คับแคบ รู้จักโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เห็นแก่ตัว สละกิเลสและความสุขสบายเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังคำปราชญ์ที่กล่าวว่า “บริวารมาเพราะน้ำใจมี บริวารหนีเพราะน้ำใจหมด บริวารลดเพราะน้ำใจแห้ง” จึงมีรอยยิ้มที่เปี่ยมด้วยเมตตาและความเสียสละ แล้วชีวิต

ครอบครัวจะมีความสุขด้วย ทรัพย์สินสมบัติ บิรวารสมบัติ และมนุษย์สมบัติ ด้วยหลักขรวาจาธรรม (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), 2535: 7-8)

บทสรุป

เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายบนโลกใบนี้ ดังภาษาบาลีที่ว่า “ทนต์เสฏฐมฺหุ มนุสเสสุ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย จึงมีหลักธรรมที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหาต่าง ๆ

หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับบุคคล ได้แก่ ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง คือ ขันติ และ โสรัจจะ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิตอีกประเภทหนึ่งนั้นคือต้องเป็นไปด้วยความราบรื่น ด้วยความงดงามหรือเรียกว่า ธรรมสำหรับตกแต่งและประทับใจซึ่งความจริงแล้ว ธรรมเป็นเครื่องแต่งคนให้เป็นมนุษย์มีความงดงามได้ทั้งหมด และ จักรธรรม คือธรรมที่เปรียบประดุจล้อรถที่นำผู้ประพฤติปฏิบัติ และสังคมก้าวไปสู่ความเจริญ เพราะจักร มีลักษณะหมุนรอบตัวได้โดยไม่มีติดขัด เหมือนการดำเนินชีวิตของเราต้องมีการต่อเนื่อง และต้องเจริญมั่นคงให้เป็นปีกแผ่นไปตามลำดับ

หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชน ควรเป็นธรรมของสัตว์บุรุษ หรือธรรมสำหรับคนดี คุณสมบัติของคนดี เพราะสังคมของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยย่อมมีความต้องการและการตอบสนองเป็นธรรมชาติ เช่น ต้องการคนดี มีเพื่อนก็ต้องการแต่เพื่อนที่ดี มีญาติมิตร พี่ น้อง สามี ภรรยา ลูก หลาน ก็ต้องการให้เป็นคนดีทั้งหมด ดังนั้น จึงต้องสร้างจิตสำนึกของคนในชาติให้มีความประพฤติ หรือมีพฤติกรรมเป็นนิสัยที่ดีงามตามหลัก-ธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พระธรรมวินัย

หลักจริยธรรมเพื่อแก้ปัญหาในระดับสังคม ควรเป็นสังคหวัตถุ 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ เอื้อเพื่อเกื้อหนุน เพื่อการส่งเสริมและพัฒนาสังคม เกื้อกูลกันต่างฝ่ายต่างก็อิงอาศัยซึ่งกันและกัน อันหมายถึงความเสียสละของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของมวลมนุษยชาติ ผู้มีจริยธรรม มีสติปัญญา มีคุณธรรมและมีจิตใจสูง จึงต้องมีคุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกันด้วยความเสียสละ

หลักจริยธรรมเพื่อการแก้ปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาครอบครัว ได้แก่ กุลจิรัฐติธรรม คือ คุณธรรมสำหรับการดำรงเพื่อความมั่นคงของตระกูลให้ตั้งอยู่ได้ยั่งยืนยาวนานหรือเรียกอีกอย่างว่า “กุลธรรม” ธรรมสำหรับดำรงมั่นและส่งเสริมครอบครัวให้ตั้งอยู่ได้นาน และหลักขรวาจาธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนที่พึงปฏิบัติต่อกัน หรือหลักการครองเรือนของชีวิตคฤหัสถ์ชนหรือชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพราะมีคนส่วนมากที่มักจะเข้าใจผิดคิดว่า ธรรมเป็นเรื่องของบรรพชิตเท่านั้นที่จะต้องนำมาประพฤติปฏิบัติ แต่ในความเป็นจริงแล้วธรรมในทางพระพุทธศาสนา จะเกี่ยวข้องเหมาะสมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา และทุกๆ โอกาส

เอกสารอ้างอิง

- กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส. (2534). *นวโกวาท*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2554). *ศาสนศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด.
- บุญมี แทนแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์.
- ปิ่น มุกข์กันต์, พ.อ. (2514). *แนวสอนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- พระธรรมปิฎก. (P.A. Payutto). (2547). *ธรรมนุญชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2544). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- ไสว มาลาทอง . (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
